

סוגיה י: "המפטיר בנביא הוא פורס על שמע ועובר לפני התיבה"

**

רקע

בסוגייתנו ארבעה נושאים:

- א. דין הפטרה.
 - ב. דין קטן לפריסה על שמע, לעבור לפני התיבה ולנשיאת כפים.
 - ג. דין פוחח.
 - ד. דין סומא.
- נתייחס בקצרה לכל אחד מהנושאים הללו.

מקורות

- א. כד-כד: "מתני' המפטיר בנביא... ומן הקוצים ומן הברקנין"
- ב. אבודרהם הלכות שחרית של שבת, "ואחר שגוללין... אינו צריך לקרות יותר" [עמ' קעב]
- ג. רש"י ד"ה משום כבוד פירוש המשנה לרמב"ם פ"ד מ"ה
- ד. חולין כד: "ת"ר נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח ציבור... דיעבד עבודתו כשרה" תוס' ד"ה ואינו, ואין רמב"ם הל' תפילה פ"ח הי"א, פט"ו הל' א, ד
- ה. ב"ק פו:-פז. "תניא אידך ר' יהודה אומר סומא אין לו בושת... אית לי אגרא טפ"י תוס' מגילה ד"ה מי רמב"ם הל' תפילה פ"ח הי"ב
- ו. שו"ע סי' נג סע' ו, יג-יד ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק כג-כה, מא] סי' סט סע' ב ומשנה ברורה סי' קכח סע' לד ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק קכו]

אבודרהם הל' שחרית של שבת ד"ה ואחר שגוללין ואחר שגוללין ספר תורה קורא הפטרה וצריך שיהא בה מענין פרשת היום. ולמה מפטירין בנביאים לפי שגזרו על ישראל שלא יקראו בתורה וכנגד שבעה שהיו עולין לקרות בתורה ואין קורים משלשה פסוקים עם כל אחד ואחד תקנו לקרות כ"א פסוקים בנביאים ולא יפחות מהם, ואם נשלם הענין בפחות מכ"א, כגון הפטרת שובה שהיא קטנה, אינו צריך לקרות יותר.

פירוש המשנה לרמב"ם פ"ד מ"ה

משום כבוד צבור יהא אותו אדם עושה כל התפקידים החשובים הללו וראוי להם. ואם היה המפטיר בנביא קטן שאי אפשר לו לעבור לפני התבה עד שיתמלא זקנו עומד אביו או רבו לדברים אלו, וכאלו הוא עצמו הפטיר בנביא, לפי שהוא ותלמידו או בנו שוים.

הסבר הסוגיה

"המפטיר בנביא הוא פורס על שמע הוא עובר לפני התיבה והוא נושא את כפיו".

[משנה כד.]

המשנה אומרת שאחר קריאת התורה מפטירים בנביא, ואינה מסבירה מדוע מפטירים בנביא, גם בגמ' לא מובא הסבר לדין. אבודרהם [הל' שחרית של שבעת עמ' קעב] מסביר שתיקנו הפטרה בנביא מפני גזרה שגזרו על ישראל שלא יקראו בתורה, ותיקנו קריאה בנביא במקומה. הוא אינו כותב מתי היתה הגזרה.

המשנה אומרת שהמפטיר בנביא פורס על שמע, עובר לפני התיבה ונושא את כפיו. מביאה הגמ' שני הסברים לדין: "רב פפא אמר משום כבוד רבה בר שימי אמר משום דאתי לאינצויי". מסביר רש"י [ד"ה משום כבוד] שמפני כבודו של המפטיר שקיבל תפקיד פחות של קריאת ההפטרה נותנים לו גם תפקידים מכובדים. הרמב"ם [בפירוש המשנה (עין גם בתרגום שבש"ס וילנא)] מפרש בדרך אחרת: "משום כבוד צבור יהא אותו אדם עושה כל התפקידים החשובים הללו וראוי להם" – כבוד הציבור שלא לחלק את התפקידים בין אנשים רבים, אלא שהאדם הראוי יעשה את כולם.

"קטן... אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו".

[משנה כד.]

המשנה אומרת שקטן אינו פורס על שמע, אינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו, משמע שגדול בן שלוש עשרה שנה עושה מצוות אלו. הראשונים מקשים מגמ' בחולין [כד:]: האומרת: "תנו רבנן נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח ציבור ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו", משמע שבן שלוש עשרה שנה אינו כשיר לתפקידים אלו. מתרצים הראשונים [תוס' ד"ה ואינו, ואין, ועוד ראשונים] שהגמ' בחולין עוסקת במינוי קבוע וסוגייתנו עוסקת במינוי חד פעמי. אין למנות אדם שלא התמלא זקנו כשליח ציבור קבוע ולנשיאת כפים קבועה. אבל כיוון שמעיקר הדין גדול שלא התמלא זקנו כשר למצוות אלו, מותר לו לקיימן בצורה ארעית.

מהרמב"ם משמע שהוא חולק על הראשונים הללו. לענין ירידה לפני התיבה פוסק הרמב"ם [הל' תפילה פ"ח הי"א]: "מי שלא נתמלא זקנו אף על פי שהוא חכם גדול לא יהא ש"ץ מפני כבוד ציבור", וכן לענין נשיאת כפים, פוסק הרמב"ם [הל' תפילה פט"ו ה"ד]: "כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו". הרמב"ם פוסק את הגמ' בחולין כפשטה. נראה

שהרמב"ם מפרש, שהמשנה עוסקת בעיקר הדין, ובן שלוש עשרה יכול לעבור לפני התפילה ולשאת את כפיו, הגמ' בחולין עוסקת בדין למעשה, וכבוד הציבור שאדם שלא נתמלא זקנו לא יעבור לפני התיבה ולא ישא את כפיו [לגבי שליח ציבור, מפורש ברמב"ם שהדין מפני כבוד הציבור, לגבי נשיאת כפים הדבר אינו מפורש ברמב"ם].

"פוחח פורס את שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו".
[משנה כד.]

נחלקו הראשונים מהו פוחח:

רש"י [ד"ה פוחח] מפרש: יחף.

תוס' בשם רי"ף: אדם שבגדיו קרועים.

רמב"ם [הל' תפילה פ"ח הי"ב]: אדם שכתפיו מגולות [וכך משמע גם מהרי"ף (טו. באלפס): "חגור ומניח כתפיו וזרועותיו פרועות"].

מפרש רש"י [ד"ה אבל אינו קורא בתורה] שפוחח אינו קורא בתורה מפני כבוד התורה, ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו משום כבוד הציבור. שליח ציבור "מייצג" את הציבור בפני חי העולמים, ולא מכבודם שפוחח ייצגם, הפורס על שמע אינו מייצג את הציבור אלא רק מוציאם ידי חובתם, ולכן אף פוחח יכול להוציאם ידי חובתם.

"סומא פורס את שמע ומתרגם רבי יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע".
[משנה כד.]

רבנן ורבי יהודה נחלקו בדין סומא בברכת יוצר אור, רבי יהודה סובר שסומא שלא ראה מאורות מימיו לא נהנה מהאור, ואינו חייב בברכה זו, רבנן סוברים שאף סומא נהנה מהאור, וחייב בברכה.

הראשונים [תוס' ד"ה מי, ועוד ראשונים] מקשים על רבי יהודה מדוע רק סומא שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע, והרי הוא עצמו סובר שסומא פטור מכל המצוות. מתרצים הראשונים שרבי יהודה פוטר סומא מהתורה ומחייבו מדרבנן, וכיוון שחייב מדרבנן הוא יכול להוציא אחרים ידי חובת ברכת יוצר אור שחיובה מדרבנן.

סיכום

קטן אינו חייב במצוות מהתורה, ולכן אינו יכול להוציא את הרבים ידי חובת קריאת שמע ותפילה, וכן אינו נושא את כפיו. גדול בן שלוש עשרה ויום אחד שהביא שני סימנים חייב במצוות מהתורה ויכול מעיקר הדין לפרוס על שמע, לעבור לפני התיבה ולישא את כפיו [כל אדם בן שלוש עשרה ויום אחד הוא בחזקת שהביא שתי שערות, ויכול להוציא הרבים ידי חובתם במצוות דרבנן]. הרמב"ם מתיר לגדול לעבור לפני התיבה ולישא את כפיו רק לאחר שנתמלא זקנו, ותוס' מתיר לו בדרך עראי אף לפני שנתמלא זקנו.

לדעת רבנן, סומא חייב בכל המצוות מהתורה. רבי יהודה חולק ופותר אותו מהתורה מכל המצוות, ומחייב אותו מדרבנן. אם לא ראה מאורות מימיו פטור לדעת רבי יהודה מברכת יוצר אור אף מדרבנן, ולדעת רבנן חייב, שאף הוא נהנה מהאור.

הלכה

השו"ע [סי' נג סע' ו] פוסק שאין ממנים שליח ציבור קבוע אלא אם נתמלא זקנו, אבל באקראי יכול לעבור לפני התיבה לאחר שמלאו לו שלש עשרה שנה ויום אחד [עיין משנה ברורה סקכ"ה].

השו"ע [סי' נג סע' יג-יד, סי' סט סע' ב] פוסק שפוחח אינו עובר לפני התיבה, וסומא עובר לפני התיבה ופורס על שמע.

השו"ע [סי' קכח סע' לד] פוסק שקטן אינו נושא את כפיו בפני עצמו, אבל עם כהנים גדולים נושא. גדול בן שלש עשרה ויום אחד נושא כפיו באקראי, וכשנתמלא זקנו נושא כפיו בקבע.